

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

109679
2/1252

783

Van den Schrijver.

TAALSTUDIE EN LITERATUURSTUDIE.

R E D E

bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt
aan de Rijksuniversiteit te Utrecht
den 18^{den} Maart 1896

UITGESPROKEN DOOR

Dr. G. KALFF.

G

43

UTRECHT
C. H. E. BREIJER
1896.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0496 8506

TAALSTUDIE EN LITERATUURSTUDIE.

TAALSTUDIE EN LITERATUURSTUDIE.

R E D E

bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt
aan de Rijksuniversiteit te Utrecht
den 18^{den} Maart 1896

UITGESPROKEN DOOR

Dr. G. KALFF.

UTRECHT
C. H. E. BREIJER
1896.

*Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Doctoren,
Studenten en Gij allen die door Uwe tegen-
woordigheid blijk geeft van Uwe belangstelling
in deze plechtigheid, zeer gewenschte Toehoorders!*

Een oud gebruik, eerbiedwaardig niet alleen door zijn ouderdom, wil dat een nieuwbenoemd hoogleeraar zijne taak aanvaarde met het houden eener inwijdingsrede. Zich aan dat gebruik onderwerpen kost moeite, al naarmate men er van overtuigd is dat zulk een gebruik verdient in eere te worden gehouden. Weinig moeite kost het mij, die geloof dat de voorbereiding en samenstelling eener inwijdingsrede den nieuweling in het academisch leervak brengt tot hernieuwd nadenken over aard en omvang der taak die hij op zich heeft genomen, hem gelegenheid verschaft zijne opvatting van wetenschap te schetsen, iets te doen blijken van den geest die in hem als leeraar moge leven en werken.

Zoo sta ook ik hier, gelijk zoo menig ander vóór mij, gereed tot U te spreken over de wetenschap aan welker beoefening mijne kracht gewijd is en zal blijven. En toch — er is iets dat mij weerhoudt reeds dadelijk te spreken over mijne opvatting van wetenschap, over mij zelve dus. Heeft een hoogleeraar, leidsman der academische jeugd op den weg der wetenschap, de baan doorloopen hem door de wet afgeperkt; ruimt hij zijn leerstoel willig voor een jongere wien hij zijne

taak durft toevertrouwen; gaat hij heen, verlangend naar rustiger leven of hopen nog eenigen tijd in den dienst der wetenschap te mogen werken — dan mag zijn opvolger zich zelve als aanvangspunt kiezen. Maar niet, waar gelijk hier een man, nog in de kracht des levens, vol ijver en toewijding in het volbrengen zijner taak, beminnelijk en bemind, zijn werk verlaat voordat het hem door de wet geboden werd en levensmoede onder den last des levens bezwijkt.

Bedrieg ik mij niet geheel in de stemming waarin velen uwer herwaarts zijn gekomen en hier zitten, dan sta niet ik alleen hier voor U, dan staat voor Uw geestesoog reeds lang de rijzige gestalte van Moltzer gelijk hij in zijn leven was: zacht, welwillend, hoofsch van vormen, oogenschijnlijk steeds opgewekt, altijd gereed tot helpen waar hij kon. Met U betreur ik dat zulk een man zulk een einde moest vinden en de herinnering aan hetgeen hij geweest is als mensch en als hoogleeraar, is levendig in mij, gelijk zij het waarschijnlijk evenzeer of in hoogere mate is in U. „Laat de dooden hunne dooden begraven” is een dier geweldige, bijna bovenmenselijke woorden, gelijk er in den bijbel meer voorkomen, neergedaald uit eene hoogte waartoe onze zwakheid zich maar zelden kan verheffen. Mij was het niet mogelijk over mijn voorganger geheel te zwijgen, totdat ik aan het eind mijner rede zou zijn gekomen. Dit moest mij van het hart, eer ik verder kon gaan. En ik ga verder, niet omdat ik meen nu voor Moltzers nagedachtenis genoeg te hebben gedaan, doch omdat ik hopen mag U de overtuiging te hebben gegeven dat ik, hier staande onder deze omstandigheden, niet slechts aan mij zelve denk.

Moltzers taak aan deze Universiteit omvatte het onderwijs in de Nederlandsche taal- en letterkunde en in het Middel-

nederlandsch. Diezelfde taak zal ik voortaan hebben te vervullen.

Indien wij een oogenblik onze aandacht vestigen op de woorden der wet waarin dit deel van het onderwijs omschreven is, dan zien wij daar onderscheid gemaakt tusschen taalkunde en letterkunde. Dat onderscheid is geheel in overeenstemming met ons spraakgebruik en heeft binnen zekere grenzen ongetwijfeld recht van bestaan. Binnen zekere grenzen . . . . . want het staat met dit onderscheid als met zoovele dergelijke: zij kunnen ons van veel nut zijn, doch ook veel kwaad doen. Nuttig en noodig, ja vaak onmisbaar zijn zij in algemeene beschouwingen over wetenschap, in vergelijkingen tusschen de onderscheiden wijzen waarop de taal kan worden beoefend; doch een nadeeligen invloed kunnen zulke scheidingen oefenen, indien men uit het oog verliest dat zij slechts tot meerder gemak tijdelijk gemaakt zijn, indien men ze langzamerhand gaat beschouwen als in den aard der dingen gelegen, ze gaat eerbiedigen als werkelijk bestaande scherpgetrokken grenzen. Zoo is men b.v. uit misplaatst ontzag voor zulk een scheiding, zulk een schotje, de schrijftaal gaan beschouwen als eene afzonderlijke taal met eigen woordenschat en eigen taalgebruik; eene voorstelling die de stalen pen van menig schrijvend Nederlander nog stijver maakt dan zij reeds was. Zoo is reeds in het laatst der zeventiende eeuw, onder de vleugels van een verdienstelijk zanger als Antonides, van poëtasters als Ludolf Smids, het denkbeeld uitgebreid van een zoogenaamde „taal der dichteren,” eene taal die zeer veel verschilde van de gewone taal, eene taal die men kon aanleeren en beoefenen en waarin de rijmers der 18de eeuw zich bewogen met een gemak dat doet denken aan het kunstmatig zwieren op rolschaatsen.

Zoo even zeide ik dat het onderscheid tusschen taalkunde

en letterkunde — taalwetenschap en literatuur-wetenschap zou juister zijn — binnen zekere grenzen ongetwijfeld recht van bestaan heeft. Het kan zijn nut hebben die grenzen van naderbij te beschouwen, deze beide onderdeelen der wetenschap voor een oogenblik tegenover elkander te plaatsen en aan te wijzen in welke opzichten zij overeenkomen of verschillen om langs dien weg tot eene helderder voorstelling van beide te geraken. Dat bij die vergelijking de literatuurstudie doorgaans meer plaats zal innemen dan de taalstudie, ligt eensdeels hierin, dat de laatste verder op haar weg gevorderd is dan de literatuurwetenschap en dat ik veel van hetgeen daar reeds gevonden is slechts in het kort behoefte te vermelden, terwijl in de literatuur nog zooveel is dat onderzoek en verklaring behoeft; anderdeels hierin, dat ik aan de taalwetenschap wel mijne linkerhand heb gereikt, doch de rechter „op trouwe” aan de literatuurwetenschap die naast hare zuster staat als Roemer Visscher's jongste kind, de pittige bekoorlijke Tesselschade naast hare oudere zuster, de wijze stemmige Anna.

Naar punten van overeenkomst behoeven wij niet lang te zoeken. Wij vinden er reeds dadelijk een, indien wij het oog richten op de geschiedenis dezer wetenschappen. Beide hebben zich ontwikkeld onder den machtigen invloed van de studie der natuurwetenschap. Sedert lang stelt men zich ook in de taalstudie tot taak: waar te nemen, feiten vast te stellen, te verzamelen, te rangschikken, te groepeeren, de omstandigheden te ontdekken waaronder deze feiten plegen voor te komen en de voorwaarden waarvan zij afhangen; zoo mogelijk ook wetten te vinden, al geven die wetten slechts aan wat onder zekere omstandigheden pleegt te geschieden, niet wat in de toekomst met zekerheid zal gebeuren. Met

hulp van physiologie en psychologie tracht men den groei der taal te bespieden, haar leven te leeren kennen, zelfs het geheim van haar oorsprong te ontsluiëren. De literatuurstudie moet, wil zij niet blijven staan waar zij is, dienzelfden weg volgen, slechts langs dien weg kan zij verder komen; doch sommige harer beoefenaars, vooral de oudere onder hen, vertrouwen dien weg niet. Dat men den oorsprong van een woord tracht te ontdekken, de veranderingen nagaat welke dat woord gedurende den loop der eeuwen in zijn vorm en zijne beteekenis heeft ondergaan, dat zullen zij wel als belangrijk wetenschappelijk werk willen erkennen — dat men de veranderingen nagaat welke een of andere literaire stof gedurende den loop der eeuwen heeft ondergaan, schijnt hun nutteloos. Welk een verbazenden invloed de eene spreker op den anderen oefent en welk een gewichtige rol de analogie speelt in het leven der taal, zal door niemand die iets van taalstudie weet ontkend worden; doch evenmin mag men ontkennen, dat de invloed van den eenen schrijver op den anderen groot is en dat het de moeite loont dien invloed te bestudeeren.

Wie meent dat ik hier tegen windmolens vecht, luistere naar de woorden van een man wiens naam terecht gezag heeft waar sprake is van literatuur en literatuurgeschiedenis, Prof. A. Pierson, die niet lang geleden vroeg: „Wat hebben wij ten slotte in de geschiedenis der letterkunde aan al die obligatoire „invloeden”: invloed van ouders die wij niet kennen; van klassieken, misschien nooit in het oorspronkelijk gelezen; van ervaringen, die altijd min of meer op goed geluk ondersteld moeten worden van veel beteekenis te zijn geweest.”¹

En eenigen tijd daarna vond ik in *de Nederlandsche Spectator* deze woorden van „een onzer oudste en beste letter-

kundigen" aangehaald: „Och, och, die liefhebberij van op de minste aanleiding invloeden te willen zien, op te sporen, op te delven, uit te cijferen en aan anderen voor te rekenen — literarisch „tijdverdrijf" dat in een onproductief tijdperk als het onze zich breed maakt als „literarische" studiën." 2

Laat ons zien wat in dezen valt op te merken. Met allen eerbied voor Prof. Pierson, meen ik, dat ZHG. hier de waarde van een hulpmiddel der biografie onderschat. Ja, indien wij de ouders niet kennen . . . . . maar, dan zal een wetenschappelijk man over die ouders . . . . . zwijgen of een „ignoramus" uitspreken. En kennen wij ze wel, kan die kennis ons dan niet van nut zijn? Is het b.v. voor den beoefenaar der literatuurgeschiedenis van geen belang te weten wie de moeders van groote mannen zijn geweest: van Byron, van Goethe, van Schopenhauer? „Klassieken, misschien nooit in het oorspronkelijk gelezen." — Maar blijft dat punt dan steeds en overal in het duister? Heeft men zich tevergeefs ingespannen om te onderzoeken, in hoeverre Shakespeare de werken der klassieke schrijvers kende? Zijn de in dezen tijd verschenen geschriften van Cunliffe en van Dr. Worp over den invloed van Seneca op het tooneel der 16de en 17de eeuw ijdel werk? Kan men niet onderzoeken of en in hoeverre Vondel de klassieke schrijvers heeft gekend? „Ervaringen, die altijd meer of min op goed geluk ondersteld moeten worden van veel beteekenis te zijn geweest." — Maar in dat opzicht staat de literatuurhistorie gelijk met de gansche studie der historie, waar dergelijke ervaringen ter sprake komen: wij kennen ten deele, ook hier.

Ongetwijfeld is er in de zoo straks aangehaalde woorden, waarbij men nog sommige gezegden van Goethe tot Eckermann zou kunnen voegen, iets waars; doch daardoor is de

hier bedoelde richting in de literatuurwetenschap nog niet veroordeeld. Daardoor is slechts eene heilzame waarschuwing gegeven tegen het „te veel.” Het gevaar in al dergelijke nasporingen bestaat niet in het te weinig maar in het te veel zien. Doch wie zou willen beweren, dat het van geen belang is voor de studie der literatuurgeschiedenis, na te gaan wat een dichter aan tijdgenooten of voorgangers heeft ontleend? Heeft de studie van Shakespeare's werken geen baat gevonden bij de vergelijking zijner comediën en tragediën met Italiaansche novellen en Engelsche kronieken? Is het niet belangwekkend en leerzaam, te zien hoe eene zelfde Grieksche sage door de groote tragici op verschillende wijze verwerkt is geworden? Leert de vergelijking van Goethe's *Faust* met het volksboek van dien naam ons niets? De vergelijking van afzonderlijke plaatsen en regels zelfs kan den beoefenaars der literatuurhistorie goede diensten bewijzen. Doch in hoeverre? Niet om met het oog op overeenkomstige plaatsen als een victorieus haantje een schrijver toe te kraaien: „kip, ik heb je!” maar om te kunnen bestudeeren hoe een zelfde aandoe-ning, stemming, gedachte of toestand behandeld is geworden door twee schrijvers, om mede langs dien weg dieper door te dringen in het wezen der literatuur.

Het nasporen van den invloed door dichters op dichters geoeffend en het opsporen der bronnen waaruit zij geput hebben, zijn hulpmiddelen voor hem die de literatuurgeschiedenis op wetenschappelijke wijze wil bestudeeren; doch hulpmiddelen die in menig geval onontbeerlijk zijn. Het schijnt mij daarom verkeerd, de waarde dier hulpmiddelen te ontkennen; even verkeerd, die middelen te beschouwen als het doel dezer studie: te meenen, dat wij „er zijn,” indien wij b.v. alles hebben opgesomd wat Vondel bij de schepping van zijn *Gijsbrecht van Amstel* ontleend heeft aan Van Gout-

*En dan door G. Vondel's Faust ontleend aan de
mied van de Faust mied op de...*

Uweydige opmerking.

hoeven's kroniek en aan het Tweede Boek der *Aeneis*. In zooverre onderschrijf ik gaarne Pierson's woorden: „Geleerdheid en nog eens geleerdheid, maar enkel als middel, niet als doel.”

Ook op andere punten kunnen wij een parallel trekken tusschen taalwetenschap en literatuurwetenschap.

Zoowel de ontwikkeling der taal als die der literatuur toont ons een gestadige wisseling: voortdurend komt het nieuwe naast het oude op, verdringt het binnen korten tijd of blijft eenigen tijd naast het oude voortleven, totdat het, op zijne beurt oud geworden, voor ander nieuw moet wijken. Elk geslacht heeft, om zoo te zeggen, zijn eigen taal, scheidt nieuwe woorden, maakt nieuwe samenstellingen of afleidingen, laat oude woorden glippen, neemt nieuwe uit de volkstaal op in de algemeene taal, brengt veranderingen in verbuiging en vervoeging, wijzigt den klemtoon van sommige woorden. De beteekenis van het eene woord wordt beperkt, die van een ander uitgebreid; van weer een ander wordt slechts de overdrachtelijke beteekenis behouden, terwijl de eigenlijke in onbruik raakt; woorden of uitdrukkingen die ons nu in zeker verband plat schijnen, waren dat vroeger blijkbaar niet. Voorbeelden van al die wijzigingen en veranderingen te geven, zou hier te veel plaats eischen. In de beide schetsen van de geschiedenis onzer taal die ons gegeven zijn door de hoogleeraren Verdam en Te Winkel zijn zulke voorbeelden bij menigte te vinden. Liever dan herhalen wat daar gezegd is, zal ik ter verduidelijking van het voorafgaande eenige staaltjes noemen waarop, voorzoover ik weet, de algemeene aandacht nog niet is gevestigd.

Zelfs indien wij de taal van eene eeuw die zoo dicht bij ons staat als de achttiende, vergelijken met de hedendaagsche taal, dan bemerken wij telkens hoevele veranderingen

het Nederlandsch in dien tijd heeft ondergaan. Zoo vinden wij b.v. in Van Effen's *Hollandsche Spectator* (1731—1735) in plaats van ons woord bemoeial: meemoeial, een woord dat wij hebben verloren.³ Daarentegen was het vreemde woord coquet toen blijkbaar onlangs in zwang gekomen; Van Effen noemt het „een Fransch woordje dat sterk naar 't Burgerrecht in onze spraak dingt” en besteedt niet minder dan zeven bladzijden van zijn werk aan eene uiteenzetting van het karakter eener coquette. Sommige woorden die wij nog slechts in figuurlijke beteekenis kennen, treffen wij hier aan in eigenlijken zin; zoo b.v. het woord doodverven in de oorspronkelijke beteekenis van: in de grondverf zetten; Van Effen schrijft: „Ik heb hier 't karakter van eene coquette maar gedoodverwt. De toekomstige reis zal ik 't zelve den Lezer met levendiger kleuren voorstellen.”⁴ Elders deelt hij ons mede dat hij sommige boeren heeft hooren zeggen: „Hij gaat heel ligtvaardig om iemands lugtigen gang uit te drukken.”⁵ Andere woorden hebben eene begripwijziging ondergaan hierin bestaande, dat eene vroeger meer algemeene beteekenis nu beperkt is binnen zekere grenzen. Zoo gebruikt Van Effen's tijdgenoot en levensbeschrijver Verwer het woord ellending in den algemeenen zin van ongelukkig mensch; hij betitelt met dit woord de arme Waldenzen die in 1731 hier te lande eene schuilplaats zochten en vonden. Vestigt men zijne aandacht op dezen regel van Van Alphen, die iets later leefde: „'t Is, dat wij, ellendingen, zijn van Adams nageslacht,”⁶ dan ziet men langs welken weg dit woord tot zijne hedendaagsche beteekenis is gekomen. Ook Feith echter zegt nog, van een afgematten grijsaard sprekend: „zoude ik den ellending hebben laten omkomen en zelve gelukkig geweest zijn?”⁷ Nog andere woorden hebben eene eigenaardige be-

Neg. oppassen. bij de schuld.

perkte beteekenis verloren. Van Effen gebruikt het woord oppassen in de hedendaagsche algemeene beteekenis: zorg dragen; doch daarnaast ook in den eigenaardigen zin dien men eerst in de tweede helft der 17de eeuw aantreft, n.l.: een buurmeisje of buurvrouw aan tafel bedienen; hij spreekt van „zekere grondregels van de burgerlyke wellevendheid die de Mans verplichten de Vrouwen by hen gezeten, op te passen en voor te dienen alsof ze geen handen hadden.”⁸ Sommige hedendaagsche samenstellingen vinden hare verklaring in uitdrukkingen van dien tijd. De beteekenis onzer samenstelling eên pruimmondje wordt eerst recht duidelijk, indien wij van een stemmig uitzierend meisje lezen: „’t mondje stond of ’t pruim wou zeggen en zen leven niet meer lagchen zou.”

Uitdrukkingen die ons nu plat of alledaagsch dunken, indien zij gebruikt worden waar men van hooge dingen spreekt, waren dat vroeger blijkbaar niet altijd. Van Alphen was ongetwijfeld een man die in literatuur en kunst op de hoogte van zijn tijd stond, ook een man van ontwikkelden smaak en niet grof van gevoel. Toch gebruikt hij een uitdrukking als deze:

Wij moeten in het Christendom

Geen brekebeenen blijven.⁹

Feith, de voorstander van het sentimenteele, was zeker niet misdeeld van gevoel. Welnu, hij laat een minnaar aan zijn liefste schrijven over „een teederhartigen lotgenoot.... daar ik mijne gesprekken over u altijd aan kon kwijt raken.” Van hedendaagsche Nederlanders zegt men dat zij „doen” in koffie, tabak of effecten; Feith noemt eenige zijner kleinere novellen in het sentimenteel genre: „proeven van mij in een vak daar ik tot nog toe weinig in gedaan heb.”¹⁰

Dezelfde wisseling, verdringing van oud door nieuw en voortleving van het oude naast het nieuwe, die wij in de taal waarnemen, kunnen wij in de literatuur opmerken. Er moet echter nog veel onderzocht en overwogen worden, voordat wij eene voorstelling hebben van de wijze waarop zich in onze literatuur het een uit het ander heeft ontwikkeld.

Evenals in de taal moet men in de literatuur onderscheid maken tusschen uiterlijke en innerlijke geschiedenis. Tot de uiterlijke geschiedenis zou ik willen rekenen o. a.: de plaats der literatuur in het maatschappelijk leven, de levensomstandigheden en de maatschappelijke toestand der auteurs, hunne verhouding tot uitgevers, boekverkoopers en publiek, het uiterlijk van boeken en geschriften. Tot het gebied der innerlijke geschiedenis o. a.: de literaire stoffen en motieven, den ganschen inhoud van het gemoedsleven voorzoover het verwerkt wordt door de kunstenaars met het woord; evenzeer de letterkundige genre's en vormen welke den kunstenaars ten dienste staan, want de vorm is in de literatuur niet iets uiterlijks doch slechts eene openbaring van het innerlijk en met dat innerlijk ten innigste samenhangend.

Gaan wij b.v. eens na, voorzoover ons bestek het toelaat, in welke vormen de machtigste der hartstochten, de liefde, zich in eenige achtereenvolgende tijdvakken onzer literatuur aan ons oog vertoont. Wat al verscheidenheid van opvatting en voorstelling openbaart zich dan en welk eene versmelting van onderling verschillende opvattingen! Bernard van Clairvaux had de liefde verdeeld in vier trappen, waarvan de eerste die is waarop de mensch zich zelve lief heeft om zich zelve en de hoogste die, waarop de mensch zich zelve lief heeft alleen om Gods wil. Bij onze middeleeuwsche dichters wier denken zich ontwikkeld had onder den invloed der scholastiek, vinden wij eveneens zulke indeelingen. Maerlant

b.v. onderscheidt drie soorten van liefde: de eerste is de „caritate,” d. i. de liefde van God tot den mensch en van den mensch tot God; de tweede is de liefde tot de wereld, tot eer en rijkdom; de derde is de kracht die, „twee harten tsamen bint || In een reine wanen.”¹¹ In navolging van Maerlant zou men met het oog op de drie voorname standen in de middeleeuwen kunnen spreken van eene geestelijke liefde, eene ridderlijke of hoofsche liefde en eene burgerlijke liefde.

De „caritate” tinkelt met fijngenuanceerden klank van zilveren schelletjes uit zuster Hadewych's liederen van de „hooge minne”; met bovenaardschen glans straalt zij van Ruysbroeck's bleek en afgevest gelaat; van het klooster op den Sint-Agnietenberg klept haar vredig vesperklokje, aanmanend ter „navolginghe Christi.” De hoofsche liefde, kind van zinnelijken hartstocht en ridderlijke vrouwenvereering, tot meistreel opgegroeid aan de Cours d'amour van het weelderig Zuiden, zingt in de Artur-romans, onder het tokkelen van vedel of gitaar, de kracht der edele minne die aan verachtelijke dorpers onbekend blijft doch in staat is den boerenzoon Ferguut tot ridder te maken. Wel andere tonen verneemt men in de liefdespoëzie van poorters en dorpers. Daar zijn wij in de jeugd van het jaar buiten in het bosch waar de vogels zingen of op de heide waar „het windeke coel uten oosten waeit;” daar hoort men in menig dartel lied en grofzinnelijke boerde het geschetter en gepiep van brutale spreeuwen en wulpsche musschen, maar ook in vele sproken en wonderfraaie liederen den helderen slag van de lijster, het jubelend gekwetter van den leeuwerik en den welluidenden weemoed van den nachtegaal.

Wij zien deze drie soorten van liefde al dadelijk op allerlei wijze vermengd ook in de literatuur. In menig geestelijk min-

nelied tot den hemelschen bruidegom Jezus klinken verdachte tonen; soms ontvlucht de caritate het klooster, evenals de non Beatrijs bezwijkend voor de diabolische macht van Vrouwe Venus. Maerlant behandelt in zijn ridderroman *Torec* en zijn *Wapene Martyn* meer dan een der „subtile ende sware questiën,” gelijk zij in de Cours d'amour werden gesteld en verdedigd, doch tevens verzet hij zich in laatstgenoemd gedicht tegen de onwaarheid der hoofsche minne. Het motief van den ridderroman *Ferguut*: de minne leert hoofscheid, vinden wij verwerkt ook in het tot het volksdrama behoorend „abel spel” van Gloriant. Merkwaardiger voorbeeld van versmelting is nog, dat in dit zelfde stuk Gloriant's liefde voor eene heidensche prinses eerst in den geest der Oudheid wordt voorgesteld als eene wraak van Venus en daarna vereenzelvigd met de caritate die God uit den hemel deed nederdalen om der menschen wille.

De invloed van hoofsche liefde en vrouwendienst is te bespeuren zoowel in de dartele volkslyriek als in de stemmige „notabelen” en „exempelen” van Meester Willem van Hildegaersberch.

Al deze elkander kruisende stralen van liefde zien wij opgevangen in het leerdicht van den Hollandschen edelman Dirc Potter, *der Minnen Loop*, dat uit den aanvang der 15de eeuw dagteekent. Potters vier „graden van minne” herinneren ons Bernard van Clairvaux; de caritate wordt terloops door hem vermeld, doch Vrouw Venus is zijne muze. Hij is het in hoofdzaak eens met de dichters der Artur-romans en van den roman van de Roos, dat „rude menschen van grover aert,” zooals boeren, visschers en ambachtslui, het rechte begrip niet kunnen hebben van de edele minne; echter houdt hij nog een plekje open voor hen die „van naturen edel sijn.” Hij prijst de vrouwen meer dan eens met warmte,

hier en daar zelfs met gloed; doch, de vrouwen gelijk stellen met de mannen — dat zou al te dwaas zijn. Het scheelt als dag en nacht, zegt hij. Potter heeft wel eens gelezen dat één man veertig vrouwen had, maar ééne vrouw twee mannen — nooit! Als hij ons de sage van Hero en Leander verhaalt en Hero's trouw tot in den dood, wordt de dichter een oogenblik warm, doch koelt dadelijk af tot deze leukheid: „Nochtan waer beter 't lijff gespaert.” Trouwens over den hartstocht is hij niet goed te spreken, de „onghewemperde hete minne” is niet van zijne gading: „Vrou Mate is een edel vorstinne!”

Een gansche eeuw moet het duren, eer wij de volle luide stem van den hartstocht hooren uit het werk van Anna Byns; leerden wij tot dusver slechts de liefde van de onderscheiden standen kennen, hier vertoont zij voor het eerst een individueel karakter. Met de ontwikkeling van het individualiteitsgevoel zien wij dat individueel element ook in de liefde sterker worden. Jonker Jan van der Noot brengt Petrarca's opvatting der hoofsche liefde in onze literatuur over; Coornhert trekt te velde tegen de hoofsche minnepoëzie welke invloed hij verderfelijk acht. Had nog Dirc Potter verklaard: „Minne is liefde ende liefde is minne || Twierleye woerden, ghelijc van sinne” — Coornhert is de eerste die, onder den invloed van de Platonische beschouwing der liefde, zijne landgenooten bewust maakt van het onderscheid tusschen liefde en min, den reinen en den onkuischen tocht des harten. Hooft is de man in wiens werk deze tegen elkander indruischende gevoelens zijn versmolten en verwerkt.

Wij kunnen de liefde op haar weg door onze literatuur niet verder volgen; andere zaken eischen onze aandacht. Men zou de ontwikkeling van het natuurgevoel in onze letterkunde op dezelfde wijs kunnen beschouwen. Uit die beschouwing

zou blijken, dat eerst de natuurbeschrijvingen van klassieke auteurs de oogen onzer dichters voor de schoonheid der natuur geheel geopend hebben, in tegenstelling derhalve met de ontwikkeling der liefde, waarop de Oudheid begrijpelijkerwijze slechts weinig invloed heeft geoefend.

Om een voorbeeld te ontleenen aan de geschiedenis onzer literaire techniek, zouden wij kunnen nagaan onder welke omstandigheden het rijm zich in verband met rythme en metrum vertoont.

De behoefte aan rijm, d. i. de behoefte aan gelijkheid van klank om daardoor den onderlingen samenhang van twee of meer verzen duidelijker te maken en tevens de welluidendheid der poëzie te verhoogen, openbaart zich in onze letterkunde tegelijk met de poëzie zelve. Onze middeleeuwsche verhalende gedichten bestaan uit paarsgewijze rijmende versregels; wij zien daar wel afwisseling van staand en slepend rijm, doch in die afwisseling niet de minste regelmaat. Het rijm is lang niet altijd zuiver; assoneerende rijmen zijn verre van zeldzaam; rijmen van twee en drie lettergrepen komen nog al eens voor; hier en daar, doch niet in de epische poëzie, passages die slechts één rijmklank vertoonen in den trant der Fransche *monorimes*. In de lyriek vindt men veel meer afwisseling: staande en slepende rijmen zijn hier op allerlei wijzen volgens vaste stelsels dooreengevlochten. In de 15de eeuw nemen wij eene verandering waar. Naast het oude rhythmische vers, bestaande uit een drie- of viertal be- toonde lettergrepen, afgewisseld door onbetoonde, begint zich het door de Rederijkers in zwang gebrachte, maatlooze vers te vertoonen dat het rhythmische vers langzamerhand zal verdringen. Dat de poëzie door dit verschijnsel schade leed, hebben de Rederijkers misschien niet beseft, maar toch wel — zij het ook onbewust — gevoeld. Slechts door dat aan

te nemen ten minste, kan ik verklaren waarom zij in hunne poëzie het eindrijm met zooveel inspanning hebben aangekweekt. Blijkbaar moest het verlies van het rythme vergoed worden door een in hooge mate ontwikkeld rijm: eindrijm niet alleen van twee, maar ook van drie en vier lettergrepen, kettingrijm, binnenrijm, echo-rijm, zelfs al-rijm. De 16de eeuw brengt weer iets nieuws: het maatlooze vers kan de besten onder het jongere geslacht niet langer voldoen; het tellen der syllaben naar Franschen trant komt in zwang, vijfvoetige jamben en alexandrijnen worden bij voorkeur gebruikt. De meerdere behoefte aan harmonie en regelmaat openbaart zich ook in het rijm: in Carel van Mander's jamben, in de alexandrijnen van Spieghel en Marnix vinden wij reeds regelmatige afwisseling van staand en slepend rijm. De middeleeuwsche poëzie, met uitzondering misschien van het leerdicht, was vooral bestemd te worden voorgedragen en gehoord; in de 16de eeuw werd dat publiek van hoorders meer en meer vervangen door een publiek van lezers. Het is begrijpelijk dat deze verandering invloed oefende op de ontwikkeling van het rijm: nu men de rijmen niet slechts hoorde maar ook zag, ging men aan de zuiverheid van het rijm hooger eischen stellen en werden de assoneerende rijmen schaarsch.^{1 2} De dichters der 17de eeuw woekeren met den vergaarden rijmvoorraad: Bree-roo en Starter baden zich in dien vloed van klanken en darten en spelen met hunne rijmen als met helder opspattend en neerkletterend water. Hooft en Vondel vermeederen den bestaanden rijkdom door veelvuldig gebruik van het aanvangsrijm (alliteratie), zij vergeestelijken het rijm door het in verband te brengen met de stemming of den inhoud hunner verzen; wonderen weten zij te doen met die ouderwet-sche rederijkersrijmen, door hen op nieuwe wijs aangewend; en terwijl zij eenerzijds zich hooger eischen stellen in dit deel

hunner kunst, handhaven zij anderzijds de vrijheid des dichters door het toelaten van assonance in hunne dubbelrijmen of het afbreken van een woord door middel van het rijm.

Liet de tijd het ons toe, dan zouden wij kunnen toonen hoe de rijmers der 18de eeuw langzamerhand aan het rijm zoo hooge waarde gingen toekennen dat eene reactie daartegen niet kon uitblijven; hoe het rijmlooze vers dat zich vroeger een enkele maal in onze poëzie had vertoond, voor Bellamy en de zijnen een middel werd om te doen zien dat het wezen der poëzie niet in het rijm is gelegen; hoe van toen af aan het rijmlooze vers eene plaats in de poëzie bleef verzekerd.

Eene dergelijke wisseling en ontwikkeling als in dit overzicht van het rijm zouden wij gezien hebben, indien ik had beproefd het drama of den roman in zijne ontwikkelingsvormen te volgen of gepoogd had de geschiedenis van een dichtvorm als het sonnet met u na te gaan.

Is ons uit de hier gegeven voorbeelden gebleken, dat zowel de taal als de literatuur leven bij verandering, een nieuw punt van overeenkomst tusschen taalstudie en literatuurstudie zal ons oog treffen, indien wij onderzoeken op welke wijze beide wetenschappen het veld van haar onderzoek hebben ingedeeld. Vestigen wij een oogenblik onze aandacht b.v. op de gewone indeeling der woorden in soorten, in: zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden, werkwoorden enz., en daarna op die der literaire genre's in epos, lyriek, drama, roman, novelle.

Een taalgeleerde als de bekende Deutsche hoogleraar Paul erkent volmondig dat de bestaande indeeling der onderscheiden woordsoorten, door ons van de grammatici der Oudheid overgenomen, in menig opzicht onlogisch en willekeurig moet

worden genoemd. Ook de namen zelve der woordsoorten zijn gebrekkig: er zijn talrijke zelfstandige naamwoorden, zooals deugd, slaap, veldslag, die geene zelfstandigheid, doch eene eigenschap, een toestand of een gebeurtenis aanduiden. Vele adjectieven doen dienst als substantieven en omgekeerd; de grens tusschen zelfstandig naamwoord en werkwoord is soms moeilijk te trekken. Bijwoorden worden gebruikt als bijvoeglijke naamwoorden; voor samenstellingen als waaruit en waarin die men half tot de bijwoorden half tot de voornaamwoorden brengt, heeft men den naam voornaamwoordelijke bijwoorden uitgedacht, al mag met het oog op de functie van het woord gevraagd worden of bijwoordelijke voornaamwoorden niet juister zou zijn.

Bij een blik op de literaire genre's, welke namen wij voor een deel evenzoo van de klassieken hebben overgenomen, zullen wij dergelijke ervaringen opdoen. Er is poëzie en proza, maar ook poëtisch proza en prozaïsche poëzie. Menig bijbelboek bevat poëzie, al heeft het den vorm van proza; menig gedicht van grooten omvang bestaat uit eene afwisseling van proza en poëzie, al is het geheel in verzen geschreven. Het woord drama beteekent handeling of daad, maar in vele voor het tooneel bestemde en in een schouwburg meermalen vertoonde stukken vindt men zeer weinig handeling in den gewonen zin des woords. Het woord epos (verhaal) is uitermate vaag; het woord lyriek, d. i. bij de lier gezongen poëzie, zou letterlijk opgevat volslagen onjuist moeten heeten. Woorden als roman, een verhaal in het Romaansch, en novelle, letterlijk: nieuwtje, zeggen weinig omtrent vorm en inhoud der aldus aangeduide genre's. De zogenaamde romancen en balladen worden door sommigen gekenschetst als: lyrische epiek of epische

lyriek, al naarmate het epische of het lyrische element de overhand heeft; de grenslijn tusschen balladen en romancen is weer niet scherp te trekken.

De slotsom onzer overwegingen is, dat wij al deze namen en indeelingen bezwaarlijk zouden kunnen missen; ze door andere vervangen zou, indien het al mogelijk ware, weinig baten. Doch men bestede niet te veel tijd en inspanning aan het samenstellen van zulke afpalingen; het moet laag en licht rasterwerk blijven, waar men gemakkelijk over en doorheen kan zien; maakt gij er muurtjes van, dan springt op een goeden dag een of andere strijdlustige Romulus er over heen en steenigt u met uw eigen steenen.

Taalstudie en literatuurstudie beide bedienen zich van de hulp der cultuurgeschiedenis. Tal van duistere uitdrukkingen kunnen slechts met de hulp van dat deel der geschiedenis worden opgehelderd. Zoo kan b.v. de uitdrukking *den draak steken met iemand* eerst duidelijk worden, indien men weet dat onze voorouders bij gelegenheid van processie's waarin Sint Joris met den draak zelden ontbrak, den heilige in zijn strijd met het monster plachten na te volgen met behulp van een nagebootsten draak; later werd het woord *draak* soms vervangen door *alf* dat zoowel „monster” als „gek” kan beteekenen. De uitdrukking *den alf steken* stierf echter na eenigen tijd, terwijl de oorspronkelijke vorm *den draak steken* bleef leven, zij het ook in gewijzigde beteekenis.¹³ In Van Effen's *Burger-vryage* leest men de uitdrukking: *wij mogen onze ooren schudden dat ze klappen*, in de beteekenis van: wij hebben geen cent schuld. Hier moet men licht zoeken bij de geschiedenis van het vaderlandsch recht, die dikwijls melding maakt van eene straf bestaande uit het verlies van een oor of van beide ooren.¹⁴

In de literatuurstudie doen wij dezelfde ervaring op. Wij zouden de geschiedenis der Nederlandsche ridderschap beter moeten kennen dan wij nu doen, om te kunnen beoordeelen in hoeverre onze meerendeels vertaalde ridderromans een spiegel mogen heeten der toenmalige toestanden; om de breedte te kunnen ramen van de kloof die waarschijnlijk ook hier poëzie en leven gescheiden hield. Wie den aanleg der 17de eeuwse tuinen en buitenplaatsen kent, zal beter begrijpen in hoeverre en door welke oorzaken het natuurgevoel in dien tijd zooveel minder fijn en diep was dan in onze dagen.

Naast de vergelijkende taalstudie begint de vergelijkende literatuurstudie op te komen, al is zij nog niet hoog boven den grond, al is de taalstudie hare jongere zuster ook in dit opzicht vooruit. De vergelijkendè taalstudie wordt op methodische wijze beoefend en bedient zich van reeds ontdekte wetten; in de vergelijkende literatuurstudie heeft men zich tot dusver te zeer beperkt tot het opsommen van verwante stoffen die in onderscheiden literaturen verwerkt zijn en tot het naast elkander plaatsen dier bewerkingen. In een boek als dat van den Engelschman Posnett *Comparative Literature* is voor de eerste maal de spade wat dieper in den grond gestoken.

Evenals de beoefenaars der psychologie zich toeleggen op het onderzoek van minder samengestelde geestestoestanden, zooals die voorkomen bij kinderen en onbeschaafde volken, om daardoor den langzamen groei van een zich ontwikkelenden geest beter te leeren kennen, zoo kunnen ook taalstudie en literatuurstudie haar voordeel doen met het onderzoek der taal en literatuur van onbeschaafde volken. Mede door bestudeering der taal van een onbeschaafd volk als de Zoeloe's, is de Deensche hoogleeraar Jespersen gekomen tot eene voor-

stelling van het ontstaan en den groei der taal, geheel verschillend van die welke tot dusver op voorgang van oudere linguïsten werd aangenomen. Ging men vroeger uit van afzonderlijke woorden als van eenvoudige bestanddeelen der taal, waaruit wortels konden worden geabstraheerd die als de oorspronkelijke elementen der taal werden voorgesteld — Jespersen is met Paul en anderen van meening, dat alle spreken zich openbaart in het vormen niet van woorden maar van zinnen. Die zinnen zouden volgens zijne voorstelling in den aanvang hebben bestaan in onregelmatig gevormde, onscheidbare woordcomplexen welke op de grens lagen tusschen woord en volzin. Eerst langzamerhand zouden die woordcomplexen zich hebben ontbonden in verscheidene kleinere deelen, welke men op nieuw — doch nu naar willekeur en op regelmatige wijze — onderling kon verbinden.

Van een afzonderlijk ontstaan der literatuur is geen sprake; er bestaat reden om aan te nemen dat de oudste taal poëzie is geweest; minnepoëzie, naar Jespersen gelooft, iets dat het midden hield tusschen de nachtelijke lyriek van poes op de dakpannen en de welluidende liefdezangen van den nachtegaal. Echter kan de studie der literatuur van onbeschaafde volken een hulpmiddel worden voor wie de volkspoëzie van latere tijden en beschaafde volken in hare ontwikkeling wil leeren kennen. Van belang kan zij zijn ook bij een onderzoek naar den aard der dichterlijke aandoening, naar de verhouding tusschen die aandoening en de uitdrukking daarvan in poëzie, naar de voorname bestanddeelen van het aesthetisch genot. Dat zijn vraagstukken, niet minder moeilijk dan dat van den oorsprong der taal; eerst in onzen tijd is men begonnen pogingen te doen om ze langs wetenschappelijken weg te naderen. Dat wij nog aan het begin van dien weg staan, is waar, doch even waar schijnt mij dat wij op dien

weg verder kunnen komen, indien wij willen; indien wij ook hier langzaam en zeker gaan als in elk wetenschappelijk onderzoek en ons voorloopig beschouwen slechts als wegbereders voor wie na ons zullen komen. Waarom zouden wij ook hier niet trachten te onderkennen, te scheiden en samen te voegen? Waarom ook hier niet zoeken naar de oorzaken der verschijnselen? Worden wij dan al dikwijls gedwongen ons bezig te houden met het kleine, niet al het kleine is kleingeestig. Trachten wij ook hier het groote te vinden in het kleine!

Tot dusver hielden wij onze aandacht gevestigd slechts op de punten van overeenkomst tusschen de genoemde wetenschappen. Wij zullen nu trachten na te gaan, in welke opzichten taalstudie en literatuurstudie van elkander verschillen, om ten slotte aan te wijzen in hoeverre zij elkander noodig hebben en elkander van dienst kunnen zijn.

Dat er tusschen deze beide deelen der wetenschap minder punten van verschil dan van overeenkomst worden gevonden, zal reeds van te voren duidelijk zijn voor wie in aanmerking neemt dat immers alle literatuur ook taal is.

Men heeft wel eens beweerd, dat de taalstudie zakelijker, objectiever is dan de literatuurstudie en het voorgesteld alsof in de literatuurstudie veel meer dan in de taalstudie afhangt van de persoonlijke neigingen en den smaak dergenen die haar beoefenen. In hoeverre kan deze voorstelling geacht worden waarheid te bevatten? Reeds dikwijls heeft men het leven en den groei der taal vergeleken bij het leven en den groei eener plant. De taal ondergaat allerlei veranderingen, zonder dat de menschen van deze veranderingen bewust zijn; het voorvoegen en achtervoegen, uitstooten en invoegen van letters, het anders worden van verbuiging en vervoeging,

van klemtoon en beteekenis, geschiedt alles langzamerhand en onbewust. Het onderzoek van dit onbewuste leven der taal raakt slechts het karakter van den onderzoeker als wetenschappelijk man; met zijne bijzondere neigingen en zijn bijzonderen smaak heeft het niets uitstaande.

De literatuurstudie is evenzeer voor een groot deel gewijd aan zakelijke waarneming: het geboortejaar van auteurs, het auteurschap van een boek, de vraag of een dichtwerk al dan niet oorspronkelijk is, de volgorde der werken van een schrijver en zooveel andere vraagstukken meer kunnen alle op wetenschappelijke wijze onderzocht worden. In dit opzicht staan beide wetenschappen gelijk; doch zij verschillen hierin 1°. dat de veranderingen, welke de literatuur ondergaat, niet 'onbewust' geschieden; zij die de literatuur maken: de dichters, en zij voor wie de literatuur gemaakt wordt: het publiek, zijn voor een deel althans wel bewust van de veranderingen die in dezen plaats hebben; 2°. dat bij den onderzoeker der literatuurgeschiedenis persoonlijke voorkeur en smaak gewichtiger rol kunnen spelen dan bij den taalonderzoeker.

Echter moet men den nadeeligen invloed van dit persoonlijk element niet overschatten. Ongetwijfeld is het soms zeer moeilijk tot een eenigszins objectief oordeel te komen omtrent het literair werk van een tijdgenoot. Maar het heden is dan ook niet het voorwerp van de studie der literatuurgeschiedenis. Voor het verleden helpt ons de tijd zelf: hoevele van die geesteskinderen liggen reeds kort vóór of na den dood van hunnen vader of hunne moeder op het kerkhof der literatuur begraven; hoe weinige blijven er leven! Levenskracht is in de meeste gevallen een onbedrieglijk criterium, waar het geldt de waarde van een letterkundig werk te bepalen. In dien geest mag men met een kleine

wijziging van een bekend woord zeggen: „Die Literaturgeschichte ist das Literaturgericht!” Verschil van meening omtrent de waarde van literaire werken blijft ook zoo mogelijk, doch het is binnen zekere grenzen beperkt.

Hoewel de nadeelige invloed van dit persoonlijk element in de literatuurstudie mij derhalve van weinig beteekenis schijnt, zoo moet toch erkend worden, dat de taalstudie het hier in objectiviteit van hare zusterwetenschap wint. Zij verliest het echter, indien wij beider veld van werkzaamheid vergelijken. Het verleden eener literatuur vormt een afgesloten geheel; het verleden eener taal niet, omdat men haar verleden immers slechts ten halve uit de geschreven taal kent en deze verhoudt zich, naar het woord van Paul, tot de gesproken taal, als eene ruwe schets tot een in bijzonderheden uitgewerkt schilderij. Vandaar dan ook dat de taalstudie in den tegenwoordigen tijd meer dan vroeger hare aandacht wijdt aan de gesproken taal, zoowel aan de beschaafde omgangstaal als aan de dialecten. Ook voor den beoefenaar der literatuurgeschiedenis echter is het noodig, op de hoogte te blijven van het literaire streven en werken zijner tijdgenooten; ook hij moet zich niet opsluiten in het verleden, maar de deuren openzetten, zoodat het heldere licht van het heden er in kan schijnen en de frissche wind er doorheen waaien.

De opmerking omtrent het onbewuste leven der taal in tegenstelling met het bewuste leven der literatuur leidt ons tot een ander punt van verschil: in taal- en literatuurstudie beide spelen het individu en het individuele eene gewichtige rol, doch wij kunnen het aandeel der individuen in de vorming der literatuur veel beter bepalen dan in de vorming der taal. Ongetwijfeld is de beteekenis van het individu in de vorming der taal zeer groot: immers, geen twee menschen spreken gelijk. Die ongelijkheid openbaart zich dan ook in

eene rijke verscheidenheid van klanken, vormen, woorden en zinwendingen; doch de personen door wie deze verscheidenheid in het leven geroepen is, kan men niet aanwijzen.¹⁵ In de literatuurstudie daarentegen zijn de personen der auteurs, om deze alleen te noemen, van groot belang. Hierdoor opent zich voor den beoefenaar der literatuurgeschiedenis een nieuw veld van werkzaamheid: de biografie. Bedoelt men met dat woord slechts een verhaal van iemands uiterlijke levensomstandigheden, doorzult met eenige opmerkingen over zijn karakter, dan is er weinig reden dit veld van werkzaamheid iets nieuws te noemen. Een ander geval wordt het, indien men tracht te doen zien, hoe een schrijver wortelt in zijn volk en gegroeid is uit zijn tijd, hoe mensch en dichter zich in hem verhouden, hoe zijn werk samenhangt met zijne persoonlijkheid en zijn leven. Dan doen zich moeilijke vraagstukken op die eerst in onzen tijd binnen den kring van het literair onderzoek zijn getrokken; ik wijs slechts op de vraag naar de verhouding tusschen poëzie en zedelijkheid, een vraagstuk welks bestaan indertijd reeds door meer dan een Latijnsch dichter is beseft en dat uitgedrukt is o. a. in *Martialis'* vers: „*Lasciva est nobis pagina, vita proba est*”.

Hiertevoren merkten wij op, dat men in zekeren zin kan zeggen: elk geslacht heeft zijn eigen taal. Met meer recht mag men beweren: elk geslacht heeft zijn eigen literatuur. Ongetwijfeld bestaat er verschil tusschen het Nederlandsch zooals het gesproken werd en wordt door het geslacht dat omstreeks het jaar 1820 geboren is en het Nederlandsch zooals hunne kinderen en kleinkinderen het spreken; het feit dat de taal in voortdurenden staat van wording verkeert, dwingt ons dat aan te nemen. Echter is het voor den beoefenaar der taalstudie zeer moeilijk deze verandering van toe-

stand waar te nemen en er een eenigszins uitvoerige voorstelling van te geven.

De beoefenaar der literatuurstudie verkeert hier in veel gunstiger omstandigheden. De literatuur leeft veel sneller dan de taal; literaire werken door het eene geslacht geliefd en bewonderd, worden vaak reeds door een volgend geslacht veronachtzaamd en door het nageslacht vergeten. Welk Nederlandsch dichter der 19de eeuw werd zoo algemeen bewonderd en bemind als Tollens? Zijne werken zijn misschien vaker herdrukt en meer gelezen dan die van eenig ander Nederlandsch dichter behalve Cats; op zijn 70sten verjaardag werd te zijner eer een gouden gedenkpenning geslagen; een fonds door het gansche volk bijeengebracht — het eenige van dien aard — waaraan zijn naam verbonden is; voor hem is een standbeeld opgericht, eene eer die hij met slechts twee andere Nederlandsche dichters: Cats en Vondel, deelt. En wat is er nu, slechts 40 jaren na zijn dood, van die liefde en dien eerbied overgebleven! Wat zijn er gedurende zijn leven en na zijn dood al sterren en sterretjes verschenen en verdwenen, wat al wisseling van schrijvers en werken! Welk een afstand tusschen Tollens en onze jongste dichters! Stelt men nu tegenover deze snelle ontwikkeling der literatuur de ontwikkeling der taal in datzelfde tijdperk, voorzoover zij kan waargenomen worden — welk een verschil zien wij dan!

Dat de literatuur sneller leeft dan de taal, kunnen wij opmerken ook indien wij het oog richten op taalstudie en literatuurstudie in hare verhouding tot de klassieke Oudheid. De oudere linguïsten plachten de ontwikkeling der taal voor te stellen als een voortdurende verwording; zij spreken steeds van taalbederf en taalverval, veroorzaakt door de traagheid en achteloosheid der sprekers. De jongere taalgeleerden zijn van andere meening. Men mag niet van traagheid en achte-

loosheid spreken, zegt Paul, omdat de sprekers gewoonlijk ten eenenmale onbewust zijn van de veranderingen welke zij in hunne taal brengen. Jespersen zet in zijn oorspronkelijk boek *Progress in Language* uiteen, dat de taal, wel verre van achteruit te gaan, moet geacht worden steeds beter te voldoen aan hare bestemming, daar zij er steeds beter in slaagt veel te doen met weinig middelen. Als den voornamen grond waarop de voorstelling van het taalbederf rust, noemt hij den invloed der Oudheid op het denken en gevoelen der nieuwere tijden. Men was zoo lang gewend, de moderne talen in vergelijking van het Latijn en Grieksch te beschouwen als organismen van lager orde, dat men van te voren geneigd was elk punt van verschil tusschen beide te beschouwen als een nieuw bewijs voor de meerdere voortreffelijkheid der oude talen. In rijkdom aan vormen van verbuiging en vervoeging „praesentium absentium cunctorum horum entium”, zooals Braga zegt, konden de moderne talen de klassieke niet evenaren; de oudere linguïsten zagen hier een bewijs van taalverval, doch zagen over het hoofd dat de moderne talen zich op andere wijze b.v. door de woordschikking even goed weten te helpen en dat de vroegere synthese vervangen is door analyse.

Ook in de literatuurstudie zien wij dien sterken invloed der Oudheid. In de 17de eeuw gold de klassieke literatuur, de Romeinsche meer nog dan de Grieksche, als het hoogste wat in dezen ooit was voortgebracht; de meeste auteurs kenden geen hooger ideaal dan een of anderen klassieken schrijver die hun het naast aan 't hart lag te evenaren. Vondel acht het nog in 1651 noodig zijne lezers te verzekeren, dat een dichter die verzen maakt in zijne moedertaal zich daarover niet behoeft te schamen. Doch in diezelfde eeuw kan men ook reeds een kentering bespeuren. Omstreeks 1690

maakt de als sprookjesverteller bekende Perrault een aanvang met de „Querelle des Anciens et Modernes” ten gunste der nieuwe literatuur. In de 18de eeuw begint de frissche wind der Romantiek te waaien uit een anderen dan den klassieken hoek: volken en individuen openbaren een bewust streven om zich zelf te zijn; aan de alleenheerschappij van Aristoteles en Quintilianus wordt een eind gemaakt; het goed recht erkend van literaire opvattingen en vormen welke in de klassieke literatuur niet voorkomen of door kunstrechtters als Horatius waren afgekeurd; steeds duidelijker ging men beseffen, hoe ondoenlijk het is, het volle rijke literair leven van middeleeuwen en nieuwere tijden te persen in de vormen ons door de Oudheid overgeleverd. De 19de eeuw heeft de klassieke literatuur niet den rug gekeerd — de Muzen verhoeden dat het ooit gebeure! — doch zij weet de middeleeuwsche en de moderne letterkunde in hare waarde te erkennen, in hare zelfstandigheid te handhaven nevens en tegenover de literatuur der Oudheid.

Is de literatuurstudie er dus vroeger dan de taalstudie in geslaagd, zich te ontworstelen aan den overheerschenden klassieken invloed, beide hebben toch onder dien invloed verkeerd en wij vinden hier dus een punt van verschil naast een punt van overeenkomst. De ontwikkelingsgeschiedenis der literatuurstudie, belangrijk reeds op zich zelve, kan hier tevens dienen om Jespersen's beschouwing van de ontwikkeling der taalstudie aannemelijk te maken.

Het is waarlijk niet het eenige voorbeeld van de hulp die beide wetenschappen elkander verleen; andere voorbeelden liggen voor het grijpen.

Wetenschappelijke literatuurstudie kan slechts dan vrucht dragen, indien de onderzoeker de taal der door hem behan-

delde literaire werken goed verstaat; diep gevoelen en juist waardeeren moet berusten op een zoo volkomen mogelijk begrijpen. Deze stelling geldt in de eerste plaats voor de literatuur van vroegeren tijd die het voorwerp is der literatuurgeschiedenis; zij geldt ook voor de literatuurstudie die hedendaagsche kunstwerken binnen den kring van haar onderzoek trekt.

Taalstudie kan er toe bijdragen, iemand te vormen tot een goed lezer, hem elk woord in zijn volle kracht of nuance van beteekenis te leeren voelen en beseffen, zich nauwkeurig rekenschap te geven van hetgeen door een schrijver is bedoeld en uitgedrukt. Menig vraagstuk der literatuurgeschiedenis aangaande de afkomst van een of ander literair werk, den tijd wanneer, de streek waar het ontstaan is, kan slechts met hulp der taalstudie worden opgelost. Nog sprak ik niet van het aandeel dat de taalkunde heeft in het vaststellen van teksten welker oorspronkelijke toestand ons onbekend is en in het verklaren dier teksten, het werk van den philoloog, die tot op zekere hoogte taalstudie en literatuurstudie moet omvatten en beheerschen.

Daar de taalstudie op haar weg verder gevorderd is dan de literatuurstudie op den haren, kan deze laatste veel van hare zuster leeren; verschijnselen op het veld der taal reeds waargenomen en bestudeerd, doen zich eveneens in de literatuur voor, doch wachten daar nog op onderzoek. Zoo is b.v. tot heden te weinig zorg besteed aan het onderzoek van beeldspraak en vergelijkingen. Te vaak vergenoegt men zich met kortweg afkeuren of spotten, indien men staaltjes van onjuiste of smakelooze beeldspraak aantreft. Feith schrijft ergens:

Een traan die op mijn lijk zal vloeijen,
Zal mij de schoonste grafnaald zijn. ¹⁶

Dat deze beeldspraak verre van fraai is, zal ieder gemakkelijk inzien; moeilijker is het een antwoord te vinden op de vraag: hoe kwam Feith tot dergelijke beeldspraak. Hier kan de taalstudie ons den weg wijzen. Er is een in de taalkunde bekend verschijnsel dat men *contaminatie* (ver-smelting) pleegt te noemen; dat verschijnsel vertoont zich dan wanneer twee synonieme vormen van uitdrukking tegelijkertijd door iemand worden gebezigd, zóó dat uit die beide ééne nieuwe uitdrukking ontstaat. Een goed voorbeeld van *contaminatie* van twee woorden werd ons een paar jaar geleden verschaft door een boer die om iemand de zedeloosheid van een zijner buren af te schetsen, verontwaardigd uitriep: „Meneer, het is een zw.....; tot een volledig „zwijn” kwam hij niet: midden in zijne qualificatie bedacht hij zich, koos een zachter synoniem en eindigde met: „een zw....arken!” Nu is dit taalmonstertje, de kop van een zwijn vóór het achterdeel van een varken, wel kort na zijne geboorte gestorven, doch bij de ontleding bewijst het nu nog goede diensten. Van denzelfden aard is een zin als de volgende dien ik onlangs las: „Naar dien staart heeft het vogeltje zijn naam te danken”; hier dacht de schrijver tegelijkertijd aan: „Naar dien staart is het vogeltje genoemd” en „Aan dien staart heeft het vogeltje zijn naam te danken”. Zoo ook: „de duivel die zich in de gedaante van een hond had veranderd” en zelfs: „zijn hart watertandde bij die gedachte”!

Keeren wij nu terug tot de verzen van Feith, dan zullen wij zien, dat wij daar een dergelijk verschijnsel voor ons hebben. Indien men na het eerste vers: „Een traan die op mijn lijk zal vloeijen” in den aanvang van het tweede hoort: „Zal mij.....”, dan verwacht men als natuurlijke aanvulling: „de schoonste hulde zijn” of iets dergelijks. Zoo iets

heeft den dichter dan ook blijkbaar voor den geest gezweefd; doch op dat punt van de uitwerking zijner gedachte gekomen, bedacht hij zich: hulde of een ander rechtstreeksch woord was hem die nog op de kothurnen der dichtertaal voortschrijdt, te weinig dichterlijk; tegelijk met het begrip hulde drong zich reeds de voorstelling der hulde als eene grafnaald aan zijn geest op; die voorstelling lokte hem aan en hij gaf haar plaats zonder te bedenken, dat men een neervloeienden traan bezwaarlijk als grafnaald kan doen verrijzen. De beide verzen blijven na deze toelichting even zwak als zij waren, doch wij hebben den groei van des dichters poëzie iets beter leeren kennen.

Iemand zou kunnen vragen: „maar indien dan taalstudie zoo noodig is voor de beoefenaars der literatuurstudie, hoe hebben dan wel mannen als Taine en Busken Huet het gemaakt bij het schrijven hunner werken? Of waren zij bijgeval zulke voortreffelijke taalkundigen?” Deze vraag schijnt gevaarlijker voor de juistheid mijner voorstelling dan zij inderdaad is. Ongetwijfeld bestaat er voldoende reden om aan te nemen, dat Busken Huet op een M. O. examen als taalkundige geen schitterend figuur zou hebben gemaakt; men mag zelfs betwijfelen of hij het als wandelaar op de slappe koord der taal- en redekundige ontleding tegen den minsten hulp-onderwijzer heeft kunnen opnemen. En zou Taine's kennis van Angelsaksisch, Middel-Engelsch en Engelsche grammatica niet te licht zijn bevonden door de strenge rechters van het Middelbaar? Doch met dergelijke onderstellingen is de zaak niet beslist. In de eerste plaats vergete men niet, dat en Taine en B. Huet die tijdperken der literatuur welke men zonder taalstudie bezwaarlijk kan leeren kennen, of hebben vermeden of slechts oppervlakkig behandeld. Het minst beteekenende deel van Taine's beroemde *Histoire de la littérature Anglaise* is dat

waarin hij het Angelsaksische en het Middel-Engelsche tijdperk behandelt. Huets schitterende fantasieën en critieken bewegen zich voor verreweg het grootste deel binnen de 18de en de 19de eeuw waar de taal hem weinig moeite kon geven; onze literatuur der 16de en 17de eeuw heeft hij lang niet zoo goed gekend, en wat onze middeleeuwsche literatuur betreft, niemand heeft er geestiger en onderhoudender . . . omheen gepraat, dan hij in de Inleiding tot zijn *Land van Rembrand*. Dat de grootmeester onzer moderne critiek desnietteenstaande ook over deze vroegere tijdperken onzer literatuur menige scherpszinnige of schoone opmerking heeft ten beste gegeven, erken ik gaarne en dankbaar — doch hoeveel beoefenaars van de studie der Nederl. letterkunde kunnen met zoo weinig middelen zooveel tot stand brengen? Mannen als B. Huet en Taine zijn zoo schaarsch dat hun voorbeeld in dezen niets bewijst.

Trekt de literatuurstudie dus voordeel uit hare kennis der taalstudie, ook het omgekeerde heeft plaats.

De philoloog moet evenzeer literator als taalkundige zijn; zonder smaak, zonder ontwikkeld literair gevoel zal hij het bezwaarlijk ver kunnen brengen. Onbekende woorden of uitdrukkingen kunnen soms slechts met hulp der literatuurgeschiedenis worden verklaard. Dat de uitdrukking „een nieuwsgierig Aagje” afkomstig is van een paar Amsterdamsche kluchten der 17de eeuw, wist men sedert lang; minder bekend is dat de uitdrukking: een leventje van vroolijke Frans” op dergelijke wijs ontstaan is door een volksboekje.¹⁷ De spreekwijze een „Jan Splinters testament”, door Van Effen in zijn *Hollandschen Spectator* gebruikt, om een teleurstellend testament aan te duiden, blijft duister voor wie het verhaal van Jan Splinter niet uit onze 16de eeuwse letterkunde kent.¹⁸ In Hoofts *Warenar* leest men: „Me dunkt, hy

speult neefjen . . . . 'T is mit hem, nou zie je me, nou zie je me niet"; deze uitdrukking kan slechts hem recht duidelijk zijn die ons middeleeuwsch tooneel kent en zich kan voorstellen hoe zulk een „neefje" of „cosijn" (duiveltje dat eene clown-rol vervulde) bij de vertooning van een heiligen-leven of mirakelspel telkens verscheen en verdween. ¹⁹

De studie der taal van eenig tijdperk kan eerst met vrucht worden beoefend, indien de geschiedschrijver der literatuur de literaire werken van dat tijdperk volgens tijdsorde heeft gerangschikt en in hunne onderlinge verhouding gekenschetst. Wij plegen de taal die hier te lande van het midden der 12de tot het midden der 16de eeuw geschreven werd, aan te duiden met den algemeenen naam *Middelnederlandsch*. Het spreekt vanzelf dat onze taal gedurende die vier eeuwen in menig opzicht is veranderd en het zou veel waard zijn, indien wij wisten welken weg de taal in hare toenmalige ontwikkeling is gevolgd. Het vage onderscheid dat soms gemaakt wordt tusschen het „vroegere" en het „latere" *Middelnederlandsch* baat ons weinig. Hadden wij eene duidelijke voorstelling van de wijze waarop onze literatuur zich heeft ontwikkeld gedurende de middeleeuwen, dan zou die wetenschap ongetwijfeld ook der taalstudie ten goede komen. De 16de eeuw, de geboorte-eeuw van het Noordnederlandsche volk, heeft ook de hedendaagsche beschaafde Nederlandsche schrijftaal zien ontstaan uit de versmelting van Zuidnederlandsch en Noordnederlandsch. De vraag op welke wijze deze versmelting is geschied, kan alweer niet beantwoord worden zonder de hulp der literatuurgeschiedenis. Deze doet ons zien, hoe vele rederijkers uit het Zuiden, in dien tijd de meeste hunner Noordelijke broeders vooruit in ontwikkeling en kunstvaardigheid, zich in het Noorden kwamen vestigen, daar rederijkerskamers stichtten, betrekkingen aan-

knoopten met de rederijkers van het Noorden, en bewuste pogingen in het werk stelden om hunne taal te versmelten met die der stamverwanten onder welke zij zich hadden gevestigd.

Zoo vinden wij dan ten slotte de beide wetenschappen, door ons in den aanvang tegenover elkander gesteld, naast elkander in onderling verbond. Wie tracht de geschiedenis van het geestesleven der volken te leeren kennen door middel van taal en literatuur, moet noch taalstudie noch literatuurstudie verwaarloozen, daar zij elkander op vele punten helpen en aanvullen. Echter wordt aan de meesten onzer door voorzichtigheid en zelfkennis gebiedend voorgeschreven, niet aan beide wetenschappen gelijkelijk onze krachten te wijden. Tot voorzichtigheid worden wij gemaand doordat zoovele mannen van beteekenis in ons land en daarbuiten evenzoo handelen: aan bekende taalkundigen, als De Vries, Kern, Cosijn, als Hildebrand, Sievers, Verner, Ascoli, Sweet, heeft de literatuurstudie rechtstreeks weinig te danken en generlei taalkundige ontdekking van beteekenis is verbonden aan de namen van literaire critici of historieschrijvers zooals Jonckbloet en Busken Huet, Gervinus, Taine, Brandes, De Sanctis. Er zijn wel enkele uitstekende mannen te noemen die zich naam verworven hebben op beide velden van onderzoek, zooals Wilhelm Scherer en Gaston Paris; maar Scherer heeft toch al spoedig de taalstudie laten varen voor de literatuurstudie en Gaston Paris wijdt zich vooral aan de Fransche taal en literatuur der middeleeuwen, al reiken zijn blik en zijne wetenschap veel verder. Gevoelt iemand gelijken aanleg en neiging in zich voor taal- en literatuurstudie, en meent hij, in beide zijn eigen weg volgend, iets belangrijks tot stand te kunnen brengen — hij verdeele zijne toewijding en

zijne kracht. Zegt iemands zelfkennis hem, dat zulk eene verdeling versnippering zou worden, dan volge hij den weg, hem door zijn aanleg en zijne neiging geweest. Echter, al geeft iemand de voorkeur aan het eene arbeidsveld, hij moet zich zooveel mogelijk op de hoogte houden van hetgeen op het andere omgaat 1°. omdat hij anders gevaar loopt, den kring van zijn geestelijk leven te eng, den grondslag zijner wetenschap te smal te maken; „het uitgeteerd gelaat van den armen speciaal-professor die gestruikeld is over 'n speciaal eigenschapje van 'n speciaal-atoom zijner specialiteit”, werd reeds meer dan twintig jaar geleden door Multatuli als een dreigend Medusa hoofd de specialisten voor oogen gehouden; 2° en 3°. omdat men alleen zóó zich een eigen meening kan vormen omtrent het vele nieuwe, dat zich ook in taal en literatuur telkens vertoont; in onzen tijd zeker niet minder dan vroeger. Er is in het nieuwe bijna altijd iets goeds; het komt slechts aan op den noodigen speurzin om het te vinden, op den noodigen takt om het aan te wenden tot nut eerst voor zichzelf en daarna voor anderen.

Werkzaam zijn tot eigen ontwikkeling om daardoor de ontwikkeling van anderen te bevorderen, mijne volle kracht wijden aan de beoefening van het vak mijner keuze om mij daardoor steeds beter te bekwamen als voorganger van jongeren in het wijde veld der wetenschap, dat zal voortaan mijn plicht en mijn lust zijn. Dat dit groote geluk mijn deel is geworden, heb ik te danken in de eerste plaats aan U, mijne Heeren Curatoren dezer Universiteit. Gij hebt mij Uw vertrouwen willen schenken, mij de vervulling eener eervolle taak opgedragen; de omvang en de zwaarte dier taak zouden mij, onbeproeft, kunnen neerdrücken, indien Uw vertrouwen mij niet opwekte tot inspanning mijner

krachten. Staat mij toe U van deze plaats mijn oprechten dank te betuigen. Reeds hiërom zou ik het gebruik eener inwijdingsrede niet willen missen, omdat het mij in de gelegenheid stelt deze woorden tot U te hebben mogen richten.

Ook met het oog op U, Hooggeleerde Heeren, Professoren dezer Universiteit, is mij deze plechtigheid welkom. Niet alleen omdat ik nu reeds met een enkel woord zoovelen Uwer mijne erkentelijkheid kan betuigen voor de mij betoonde welwillendheid of vriendschap, maar ook omdat ik U wensch te zeggen hoe zeer het mij verheugt dat een kring als de Uwe zich voor mij zal ontsluiten.

„Niet zonder schroom” — dat zijn de bijna geijkte woorden waarmede een nieuwbenoemd hoogleeraar zich bij eene gelegenheid als deze pleegt te richten tot zijne oudere ambtgenooten. Vergunt mij, die niet zonder schroom van dit gebruik afwijk, nu eens onbeschroomd tot U te komen. Onbeschroomd, niet in het rustig vertrouwen op eigen kracht, in het vaste besef van eigen waarde, doch in het geloof dat gij niet alleen geleerde maar ook wijze mannen zijt. Indien dat geloof op goeden grond rust, dan zult gij het den nieuweling wel niet euvel duiden dat hij Uw mindere is in kennis en ervaring; dan zult gij hem, hoop ik, wel willen mededeelen van Uw overvloed indien hij tot U komt om voorlichting en raad.

Mijne Heeren Studenten dezer Hoogeschool, slechts weinigen onder U zal ik waarschijnlijk tot mijne eigenlijke leerlingen mogen rekenen. Juist daarom echter hoop ik, waar de gelegenheid zich voordoet, in aanraking te komen ook met hen die mijne lessen niet volgen. Er schuilt algemeen menschelijke waarheid in de middeleeuwsche sage van den „joochtborren”, de bron der jeugd, die jong maakt wie zich daarin baadt. Voor ieder die geroepen is mede te werken

tot de vorming van jongeren, is zulk een bad heilzaam en noodig; slechts daardoor kan zijn geest de bewegelijkheid behouden noodig om, blijvend die hij is, zich te verplaatsen in de denk- en gevoelswijze der jongeren. Die bewegelijkheid van geest wensch ik te behouden ook met het oog op U, studenten der literarische faculteit, inzonderheid degenen tot wier vorming ik in het vervolg hoop te mogen medewerken. Dat gij mij zoo hartelijk welkom hebt geheeten in Uw midden, was mij een aangenaam bewijs Uwer gezindheid te mijwaarts. Moltzer voor U vervangen, kan ik niet, reeds alleen doordat ik nu eenmaal een ander ben dan hij geweest is; doch hem navolgen in zijne toewijding, mij aan U geven gelijk hij het gedaan heeft, dat kan en wil ik beproeven.

AANTEEKENINGEN.

---

¹ De Gids, 1891, IV, bladz. 47.

² Jaargang 1891, n°. 50.

³ T. a. p. I, 571.

⁴ T. a. p. I, 157.

⁵ T. a. p. VI, 195.

⁶ Dichtwerken van Mr. Hieronymus van Alphen (Utrecht, bij J. G. van Terveen en Zoon, 1838) I, 4.

⁷ Julia, bl. 11 (In de „Dicht- en Proza'sche Werken”).

⁸ T. a. p. II, 93, 88.

In een belangrijk werkje uit de tweede helft der 17de eeuw, getiteld: *De Tien Vermakelikheden des houwelyks*..... Den 2^{en} druk vermeerdert. Amst. 1678, bl. 39 wordt melding gemaakt van de klachten welke men na een of ander bruiloftsfeest pleegt te hooren; o. a. van hen die, zooals wij zouden zeggen: slecht gezeten hebben; van meisjes die „een bloetbeuling tot een oppasser (buurman aan tafel, cavalier) hebben gehad;” of van een jonkman, die gelijk hij het juist niet fijn uitdrukt: „een jonge snottebel van weynig jaren heeft moeten oppassen.”

⁹ Dichtwerken I, 139.

¹⁰ Julia, bl. 36 en „Dicht- en Proz. Werken V, 66.

¹¹ Wapene Martijn, (ed. Verwys) n°. 26 vlgg.

¹² Opmerkelijk is dat in Van der Noot's *Olympias* louter slepende rijmen voorkomen, hier en daar afgewisseld door assoneerend dubbelrijm; in de sonetten treft men ook wel staand rijm aan.

¹³ In de stadsrekeningen van Axel van 1504—1505 komt de volgende post voor: „..... van dat hij met zijnen peerden voerde op de sle een personaige in de processie ende voort dat hij de greppe vulde met eerde daer men de drake stac.” (Navorscher, 1868, bl. 201). Wij vinden de uitdrukking hier blijkbaar in den eigenlijken zin. Het gebruik bleef lang in de mode; zie: Ter Gouw, Volksvermaken bl. 270, 511. Ook het steken met zoogenaamde „dolken” in den muil van een draak, gelijk dat in mijne jongensjaren in de draaimolens geschiedde, moet met dit gebruik samenhangen. De uitdrukking den alf steken vindt men in Breughel's „Tafelspel van.... een droncken Boer:” „Wie duycker, begint met my den alf te steken?”

¹⁴ Holl. Spect. III, 489. Tër toelichting deze plaats uit de bekende klucht van *Frik in 't Veurhuys*. (Drie vrouwen zijn in twist met Friks moeder Dieuwertje). „*Zy stryken alle drie heur kappen af, en laten 'er ooren zien. Saartje spreekt:*

Sie daer, jou zeeltesnuyt, je segt dat we gien ooren hebben: binnen dat gien ooren?

¹⁵ Men zou kunnen beproeven het aandeel van een auteur in de ontwikkeling zijner moedertaal te bepalen, doch in de meeste gevallen zal dit ondoenlijk blijken; men zou daartoe het werk van dien auteur met dat van al zijne voorgangers en tijdgenooten moeten vergelijken.... en waartoe zou dat monnikenwerk dan nog dienen?

¹⁶ Oden en Gedichten van Mr. Rhijnvis Feith (Zwolle, bij H. As.Zoon Doijer, 1824) II, 172.

Een paar andere staaltjes I, 43 en III, 67.

¹⁷ In de *Klucht van Dronkken Hansje* (1657) leest men:

Maar ik zel 't zelf laten Drukken, daar zel ik op letten;

't Zel veel beter weezen als de Man in de Maan of vroolyke
[*Fransje*.

En dat zal ik Tituleeren dus: de Wonderlikke en nooytgehoorde
[vreemde Reys van Dronkken Hansje.

Men vindt de uitdrukking in de 18de eeuw bij Van Effen, Holl. Spect. II, 518: „een *leventje van vrolyk Fransje* lang uit te hou-

den." In datzelfde deel, bl. 416 spreekt Van Effen over „een oud dog zeer geestig Fransch boek, in die taal *Francion* genaamt, en in 't Nederduitsch onder den naam van *Vrolyk Fransje* overgebracht."

¹⁸ Holl. Spect. VI, 57. Vgl. mijne Gesch. der Ned. Lett. in de 16de eeuw II, 44.

¹⁹ Warenar, vs. 322—324. Vgl. mijne Gesch. der Ned. Lett. in de 16de eeuw I, 237, 240. De Vries vermoedde het in zijne uitgave wel, doch kon er toen bezwaarlijk het rechte van weten; Verdam schreef dan ook in zijne uitgave terecht: „De oorsprong der uitdrukking is niet met zekerheid bekend."

²⁰ Duizend en eenige hoofdstukken over Specialiteiten (2de druk 1875) bl. 142.

4859128

4.859128

[

